

RIČKA - OBECNÉ CHRÁNENÉ ÚZEMIE

Vladimír Klíč¹, Anton Potaš¹, Vladimíra Klíčová Kunštárová¹,

Miroslav Fulín²

Úvod

Obec Kamienka bola vybraná pre konanie VS TOP-u z viacerých dôvodov. Tým najdôležitejším však bola skutočnosť, že občania obce Kamienka sa rozhodli aktívne chrániť svoje prírodné prostredie. V roku 2014 a 2015 sa začali snahy firmy GP Trans, spol. s.r.o. o obnovenie ťažby vápenca v dobývacom priestore Kamienka, v údolí potoka Rička (Riečka). Lom bol v roku 1990 zatvorený, ťažba vzhľadom na kvalitu materiálu sa ukázala ako nerentabilná.

Správa PIENAP-u vopred upozornila úrady životného prostredia na úrovni okresu v Starej Ľubovni a na úrovni kraja v Prešove, o neakceptovateľnosti uvedenej činnosti v tomto území. Oba úrady nepovažovali za vhodné akceptovať stanovisko PIENAP-u ani ďalšie vyjadrenia subjektov obhospodarujúcich toto územie. Bola za tým ľahostajnosť, ignorácia, nevedomosť?

Preto v ďalšom konaní bol spracovaný zámer „Plán otvárk, prípravy a dobývania“ zverejnený na www.enviroportal.sk/eia/dokument/230186. Zámer podľa nášho

Adresy autorov: ¹ Správa Pieninského národného parku, SNP 57, 061 01 Spišská Stará Ves

² Puškinova 15, 083 01 Sabinov

názoru nie je spracovaný ani na úrovni „elaborátu pre stredoškolskú odbornú činnosť“ o čom svedčí napríklad odstavec na str. 44 zámeru, cit.: *„V dotknutom území sa nevyskytujú chránene stromy, chránené, vzácne a ohrozené druhy rastlín a živočíchov a ich biotopy. Na území platí 1. stupeň ochrany prírody. Nakoľko ťažba je situovaná v priestore jestvujúceho lomu vplyv navrhovanej činnosti na faunu a flóru nebude taký výrazný, ako pri otváraaní nového lomu. Keďže v okolí lomu prebieha ťažba dreva, tak si už živočíchy zvykli na zvýšenú hlučnosť a prispôbili svoje správanie tomuto stavu. Vplyvy navrhovanej činnosti na faunu, flóru a ich biotopy možno hodnotiť ako lokálne, stredne významné. K zachovaniu výskytu chránených druhov národného a európskeho významu je potrebné zachovanie charakteru lokality v širšom okolí.“* To, že spracovateľ zámeru pravdepodobne územie asi ani nenavštívil príp. zámerne prekrútil fakty jasne vyplýva z našej práce popisovanej v tomto príspevku.

Našťastie, o tomto hodnotnom území nerozhodujú len ľahostajní a v mnohých pohľadoch alibistickí pracovníci na príslušných úradoch, ktoré majú vo svojej činnosti chrániť prírodu, ale o ňom rozhodujú aj obyvatelia obce a zodpovedné obecné zastupiteľstvo na čele so starostom. Prieskum verejnej mienky v obci dal jasne najavo čo si o rozhodnutí kompetentných úradov myslia občania obce a kam bude smerovať toto územie.

OCHÚ RIČKA nie je prvým obecné chráneným územím na Slovensku, zato je však zatiaľ najväčším. Má rozlohu 350 ha a v zmysle zákona o ochrane prírody a krajiny v ňom platí 3. stupeň územnej ochrany. Dôvodom ochrany je ochrana chránených druhov

európskeho a národného významu ako aj biotopov európskeho a národného významu. Územie nadväzuje na juhovýchodnú hranicu PIENAP-u.

Opis hraníc chráneného územia

Hranica územia začína na vrchu Fakľovka v mieste, kde sa hranica Pieninského národného parku (PIENAP) stretáva s katastrálnou hranicou obce Kamienka a katastrálnou hranicou obce Litmanová. Z tohto bodu hranica pokračuje v južnom, neskôr juhovýchodnom smere po spoločnej hranici katastrálnych území Kamienka a Litmanová cca 1500m, kde dosahuje bod (spoločný bod styku parciel KN-C Kamienka č.1238, č. 1240 a parcely KN-C Litmanová č. 638), v ktorom sa lomí v západnom smere. Odtiaľto pokračuje okrajom lesa po severných hraniciach parciel č. 1240, 1349, 1232 asi 930m do bodu, kde parcela č. 1235 (spoločná parcela s parcelou č. 1232), dosahuje najjužnejší bod. Hranica ďalej pokračuje hranicou lesa, pretínajúc parcelu č. 1232 (110m) na východný výstupok parcely č. 1233. Parcelu, obchádza po hranici v južnom smere asi 140m. Na hranici parcely č. 1378 (parcela toku Riečka) sa stáča na západ, kým nedosiahne okraj poľnej komunikácie č. 1345. Východným okrajom poľnej komunikácie sa hranica v južnom, neskôr v juhozápadnom smere po cca 550 m dostáva na cestnú komunikáciu II/542 Červený Kláštor – Hniezdne. Hranica pokračuje východným okrajom cestnej komunikácie asi 900 m severozápadným smerom po hranicu s PIENAP-om. Z tohto bodu

vedie hranica po spoločnej hranici s PIENAP-om do východzieho bodu na vrch Fakľovka.

Prírodné pomery

Územie je súčasťou Bradlového pásma. Časť územia sa nachádza v Ľubovnianskej vrchovine a časť v Pieninách (pri obci Kamienka), kde nadväzuje na územie PIENAP-u. Bradlá predstavujú rad obnažených skalných telies (jurských a kriedových vápencov), tvrdších od okolitého materiálu (zväčša pieskovcovo-ílovcového zloženia). Väčšinou ide o vertikálne postavené šošovky odtrhnuté od svojho podkladu, okolo ktorých je bradlový obal, tvorený mäkkšími a plastickejšími horninami. Dnes vystupujú tvrdšie vápence ako tvrdoše z mätko modelovaného reliéfu ílovcov, ktoré človek dosť striktné oddelil intenzitou využívania - na pôdu, ktorá sa dala, alebo nedala obrobiť. Ťažko prístupné skalné bralá zostali porastené lesom, čiastočne prístupné skalné kopy boli vypásané dobytkom. Ostatná krajina vôkol bola poľnohospodársky maximálne využitá. V súčasnosti je intenzita využívania krajiny dosť nejasná a prejavujú sa v nej dôsledky ekonomických záujmov. Sukcesné procesy na miestach, ktoré boli hospodársky zanedbané zotreli historicky vytvorenú krajinnú štruktúru a tiež biologickú rozmanitosť dosiahnutú selektívnym gazdovským prístupom.

OCHÚ „RIČKA“, predstavuje uzavretý dolinový celok, stredom ktorého preteká tok Riečka. Pramene toku vytvárajú vejárovitý charakter. Vyvierajú medzi kótami Vrchriečky a Vysoká,

pod hlavným chrbtom tvoriacim štátnu hranicu s Poľskom. Od prameňov, tok v úseku cca 4km prechádza dolinou po oboch stranách lemovanou lesnými a lúčnymi komplexmi, v juhovýchodnom smere k obci Kamienka. Celkovo po obec dosahuje dĺžku cca 5,5km.

Územia PIENAP-u a OCHÚ sú rovnakého geologicko-geomorfologického charakteru, čo podmieňuje identické fytogeografické a zoogeografické kvality (preukázané mapovaním druhov a biotopov). Časť územia je už dnes zaradená do európskej siete NATURA 2000 (ÚEV Pieninské bradlá - SKUEV0339).

Cieľ vyhlásenia OCHÚ

Obecné chránené územie má chrániť nelesné a lesné biotopy európskeho a národného významu, druhy rastlín a živočíchov európskeho a národného významu:

Výsledky a diskusia

Počas rokov 2014 a 2015 sme zintenzívnili prieskum tohto územia. Opakované návštevy na lokality rozšírili dovtedy známe poznatky. Zamerali sme sa pritom nielen na samotný lom, ale na celé údolie potoka Rička. V lome a jeho blízkosti sme v predjarnom období potvrdili hniezdny výskyt výra skalného (*Bubo bubo*). V jarnom a letnom období sa priamo v lome vyskytuje populácia kunky žltobruchej (*Bombina variegata*). Na výskyt tejto populácie je

viazaný bocian čierny (*Ciconia nigra*), ktorý toto miesto pravidelne využíva ako lovnú lokalitu. Tiež sme tu zaznamenali aj slepúcha lámavého (*Anguis fragilis*), užovku obojkovú (*Natrix natrix*), jaštericu živorodú (*Lacerta vivipara*) a vretenicu severnú (*Vipera berus*). V okruhu cca 50 m od hranice dobývacieho priestoru sme zdokumentovali ropuchu bradavičnatú (*Bubo bubo*) a skokana hnedého (*Rana temporaria*). Lesný porast je zaujímavý pre d'atľa veľkého (*Dendrocopos major*), d'ateľa čierneho (*Dryocopus martius*) a jariabka hôrneho (*Bonasia bonasia*), muchára sivého (*Muscicapa striata*). V potoku oproti lomu sme počas návštev v území zaznamenávali pobytové znaky vydry riečnej (*Lutra lutra*).

Lom je pre uvedené druhy plazov a obojživelníkov domovom, teda je tu vysoký predpoklad ich usmrtenia už pri prvotných prácach. Narušením hniezdných pomerov a potravinových väzieb by došlo k ich vymiznutiu z údolia Ričky.

Územie prepája biocentrá a umožňuje migráciu a výmenu genetických informácií živých organizmov a ich spoločenstiev, a tak predstavuje biokoridor v zmysle §2, e) zákona 543/2002 o ochrane prírody a krajiny.

Otvorenie kameňolomu by predstavovalo mimoriadny zásah do života miestnej populácie rysa ostrovida (*Lynx lynx*) a vlka dravého (*Canis lupus*).

V území je významný migračný koridor vlka pozdĺž potoka Rička, ktorý však nie je zaznamenaný v prvkoch RÚSES-u. No aj napriek tomu je tento koridor jasný, čo sme potvrdili opakovaným monitoringom. Koridor po opustení OCHÚ prechádza územím

PIENAP-u do poľského územia – Popradského parku krajobrazowego. To znamená, že pri bližšom pohľade tento koridor prepája poľské pohoria Beskid Sądecki, Pieniny, Spišskú Maguru a je tu vysoký predpoklad, že aj Levočské vrchy. Toto prepojenie potvrdí alebo vyvráti analýza vzoriek trusu vlka dravého, ktoré sú odoberané a odosielané na analýzu odborníkom z Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici od roku 2016. Vzhľadom na rozširujúcu sa zástavbu a absenciu územných plánov v susednom Poľsku, ako aj aktivity zasahujúce čoraz viac do prírodného prostredia nadávajú mnoho možnosti na vytvorenie nových koridorov pre tieto veľké šelmy.

V údolí sme opakovane zaznamenali výskyt orla skalného (*Aquila chrysaetos*) a orla krikľavého (*Aquila pomarina*). Pracovníci Tisina s.r.o. nám z územia hlásili pobytové znaky medveďa hnedého (*Ursus arctos*) a mačky divej (*Felis silvestris*). (Je potrebné podotknúť, že plánovaný spôsob dobývania vápenca investor plánoval formou trhacích prác 2x mesačne, počas obdobia 5 rokov.)

Hospodárenie v obecných lesoch zastrešuje obcou zriadená Tisina s.r.o. Táto spoločnosť zmenila zaužívaný spôsob hospodárenia v lesoch. Rozhodla sa využívať prírode blízke pestovné postupy. V lesných porastoch uplatňujú spôsoby hospodárenia so zameraním na zvyšovanie ekologickej stability lesa, čo sa výrazne podpisuje pod diverzitu avifauny a výskyt veľkých šeliem.

Nemôžeme obísť ani rôznorodosť vodných, lúčnych, xerothermných skalných biotopov, ktoré poskytujú útočisko pre pestré

zastúpenie živočíšnych druhov. V rokoch 2014-2015 tu bolo pozorovaných 10 druhov živočíchov európskeho významu. Bezstavovce tu zastupuje 125 druhov. Najpočetnejšia je skupina vodných bezstavovcov, ktorých zastupuje 42 taxónov. Výskyt náročnejšej skupiny vodných bezstavovcov (*Plecoptera*) poukazuje na zachovalé a prírodné prostredie (Hrivniak, 2015). Ďalšie skupiny bezstavovcov predstavujú motýle z 25 druhmi, nasledujú chrobáky z 23 zástupcami a 20 druhov pavúkov. Počas Vs TOP-u bol tento počet rozšírený o ďalšie druhy a skupiny živočíchov (*Odonata*, *Orthoptera*, *Heteroptera*).

V rámci poznania flóry najvýznamnejšie zistený rastlinný druh európskeho významu v OCHÚ RIČKA je mach kyjanôčka zelená (*Buxbaumia viridis*), ktorý sa vyskytuje vo vzdialenosti do 50 m od severného okraja lomu. Táto lokalita by bola v zmysle plánu otvárky zničená obslužnou komunikáciou. Priamo v lome príp. na jeho okraji sme potvrdili výskyt druhov z čeľade *Orchideaceae* a to päťprstnica obyčajná (*Gymnadenia conopsea*), kruštík oddialený (*Epipactis helleborine*), vstavačovec májový (*Dactylorhiza majalis*), kruštík tmavočervený (*Epipactis atrorubens*), v okruhu do 100 m od lomu prilbovku dlholistú (*Cephalanthera longifolia*) a prilbovku bielu (*Cephalanthera damasonium*), vstavačovec Fuchsov pravý (*Dactylorhiza fuchsii* subsp. *fuchsii*), bradáčika vajcovitolistého (*Listera ovata*), hniezdovku hlístovú (*Neottia nidus avis*).

V celom OCHÚ RIČKA sme zaznamenali druhy národného významu, chránené zákonom 543/2002 Z.Z., a druhy zaradené v Červenom zozname, ktoré uvádzame v nasledujúcej tabuľke:

Latinský názov druhu	Slovenský názov druhu	Druh chránený	Druh v červenom zozname
<i>Cephalanthera damasonium</i>	prilbovka biela	x	x
<i>Cephalanthera longifolia</i>	prilbovka dlholistá	x	x
<i>Coeloglossum viride</i>	vemenníček zelený	x	x
<i>Dactylorhiza fuchsii</i> subsp. <i>fuchsii</i>	vstavačovec Fuchsov pravý	x	x
<i>Dactylorhiza majalis</i>	vstavačovec májový	x	x
<i>Dactylorhiza sambucina</i>	vstavačovec bazový	x	x
<i>Epipactis atrorubens</i>	kruštík tmavočervený	x	x
<i>Epipactis helleborine</i>	kruštík oddialený	x	x
<i>Epipactis palustris</i>	kruštík močiarny	x	x
<i>Gladiolus imbricatus</i>	mečík škridlicovitý	x	x
<i>Gymnadenia conopsea</i>	päťprstnica obyčajná	x	x
<i>Lilium bulbiferum</i>	ľalia cibul'konosná	x	x
<i>Orchis mascula</i>	vstavač mužský	x	x
<i>Pedicularis palustris</i>	všivec močiarny	x	x
<i>Pinguicula vulgaris</i>	tučnica obyčajná	x	x

V rámci mapovania sme v Ričke identifikovali aj nižšie uvedené biotopy v zmysle Katalógu biotopov Slovenska:

Nelesná brehová vegetácia, teplo a schumilné trávinnobylinné porasty a pionierska vegetácia

Br 4 3240 Horské vodné toky a ich drevinová vegetácia s vrbou sivou (*Salix eleagnos*)

Pi5 6110* Pionierske porasty zväzu *Alyssosession albi* na plytkých karbonátových a bazických substrátoch

Tr5 6190 Suché a dealpínske trávinnobylinné porasty

Tr8 6230 Kvetnaté vysokohorské a horské psicové porasty na silikátovom substráte

Lúčne biotopy

Lk1 6510 Nížinné a podhorské kosné lúky

Lk5 6430 Vysokobylinné spoločenstvá na vlhkých lúkach

Skalné biotopy a jaskyne

Sk1 8210 Karbonátové skalné steny a svahy so štrbinovou vegetáciou

Sk6 8160* Nespevnené karbonátové skalné sutiny v montánnom až kolínnom stupni

Sk8 8310 Nesprístupnené jaskynné útvary

Lesné biotopy

Ls1.4 91E0* Horské jelšové lužné lesy

Ls4 9180* Lipovo-javorové sutinové lesy

Ls5.1 9130 Bukové a jedľovo-bukové kvetnaté lesy

Ls5.4 9150 Vápnomilné bukové lesy

V území sa vyskytujú nasledovné biotopy národného významu:

Kr7 Trnkové a lieskové kroviny

Lk3 Mezofilné pasienky a spásané lúky

Sk7 Sekundárne sutinové a skalné biotopy

X9 Porasty nepôvodných drevín

Poz.: Biotopy označené hviezdíčkou sú prioritné biotopy z prílohy I smernice o biotopoch.

Pre vyššie uvedené biotopy 3240, 6230 a 6430 tu boli založené tzv. trvalé monitorovacie lokality, ktoré boli zaradené do systému celoslovenského monitoringu. Základným princípom monitoringu je zber dát týkajúcich sa stavu jednotlivých druhov a biotopov priamo v teréne pri použití rovnakých metód a na tých istých plochách, tzv. trvalých monitorovacích lokalitách. Uvedeným princípom sa monitoring odlišuje od klasického mapovania v teréne. Zo smernice Rady č. 92/43/EHS z 22. mája 1992 o ochrane

biotopov, voľne žijúcich živočíchov a rastlín vyplýva záväzok starostlivosti o územia NATURA 2000, ako aj tzv. druhová ochrana pre vybrané druhy rastlín a živočíchov. Dôležitým je predovšetkým článok 11, v ktorom sa uvádza povinnosť monitorovania stavu biotopov a druhov uvedených v prílohách smernice.

Záver

OCHÚ Rička bola vyhlásená na základe práce tímu širšieho spektra odborníkov. Na schválenie obecnému zastupiteľstvu bola predložená kompletná dokumentácia, ktorá zhodnotila vybrané zložky tohto územia. Na tomto základe je možné ďalej stavať a rozširovať databázu získaných údajov. Dáta sú postupne zaznamenávané v databáze www.biomonitoring.sk. Každý údaj je dôležitý aj pre vypracovanie programu starostlivosti o toto územie.

Pozrime sa ešte na zistenia posúdenia zámeru plánu otvárký a dobývania v lome Kamienka a odporúčania spracovateľa zámeru. Na strane 52. v stati V. 5. Zdôvodnenie návrhu optimálneho variantu sa spracovateľ vyslovil nasledovne, cit. *„Z odborného posúdenia vplyvov navrhovanej činnosti nevyplynuli žiadne vylučujúce okolnosti, zistené dopady sú podrobne popísané vrátane návrhov opatrení, ktoré by minimalizovali i negatívne vplyvy. V zmysle vyššie uvedeného, na základe výsledkov posudzovania vplyvov navrhovanej činnosti na životné prostredie je možné odporučiť prevádzkovanie navrhovanej činnosti ťažby vápenca podľa Plánu otvárký, prípravy a*

dobývania výhradného ložiska vápenca v dobývacom priestore Kamienka na roky 2015 – 2020.“

Verím, že v našom príspevku sme dostatočne ozrejmili funkcie územia v jeho nadregionálnom významom zrozumiteľné aj menej odborne a prírodovedne erudovanému čitateľovi.

Môžeme si položiť otázku už le otázku, čo viedlo spracovateľov návrhu a optimálneho variantu otvárky lomu a úradníkov na kompetentných miestach zavádzať verejnosť nepravdivými informáciami, vďaka ktorým by nastali škody nielen na prírode, ale aj na kvalite života obyvateľov v obci.

PodĎakovanie

Naše poďakovanie patrí tímu spolupracovníkov podieľajúcich sa na záchrane a vyhlásení OCHÚ Rička v nasledujúcom zložení: J. Jedinák - propagácia, práca s verejnosťou, informačné materiály, S. Vislocký – veľké šelmy, poľovná zver, J. Bitner – veľké šelmy, poľovná zver, P. Ledvák – geológia, Z. Slabá – machorasty, E. Sitašová- flóra, M. Ceľuch – netopiere, M. Fulín – vtáky, bezstavovce, A. Potaš – vtáky, V. Klíč – flóra, V. Klíčová Kunštárová – krajina, prvky RÚSES, P. Polák – lesné biotopy, K. Kisková – vlastnícke vzťahy a mapové spracovanie parc. stavov, S. Kilár – flóra, J. Švajda – program starostlivosti.

Použitá literatúra:

Hrivniak : Správa z výskumu monitoringu bezstavovcov, 2015.

Depon In: Spáva PIENA-u.

Pukančík M., Repán P., 2012: Projekt pozemkových úprav v k. u.

Kamienka, 2012.

Viceníková, A., Polák, P. 2003: Európsky významné biotopy na Slovensku, Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky, Banská Bystrica.

Stanová, V., Valachovič, M., (eds.) 2002: Katalóg Biotopov Slovenska. DAPHNE – Inštitút aplikovanej ekológie, Bratislava, 225 p.

Vyhláška 158/2014, ktorou sa mení a dopĺňa vyhláška Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 24/2003 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov

Zákon 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny.
www.enviroportal.sk/eia/dokument/230186: Plán otvárk, prípravy a dobývania výhradného ložiska vápenca v dobývacom priestore KAMIENKA na roky 2015 – 2020.

www.biomonitoring.sk

www.sopsr.sk/natura/dokumenty/legislativa/eu/habitat.doc